

Franjo Rotter i njegova »Croatia liberata« povodom 20. obljetnice autorove smrti

»Nekate mi zamirati ali u slučaju Francija Rottera si moramo postavljati neugodna pitanja, jer sam je sâm doživljavao na vanjski odnosi, ki mi daleko nisu bili tako složeni kao duhovni i duševni. Točnije rečeno, koliko toga imamo nagomilano iz gradišćanskohrvatske pismenosti, još točnije od Francija Rottera, koga se kanimo danas spomenuti, barem tako daleko, da mu dojdemo u trag njegovoga duševnoga ustrojstva, na vašoj polici ili u spominku? Kako se približiti mladom človiku, ki nas je ostavio u 32. ljetu, u najljepši ljeti svojega života (1970.-2002.)« Akademik Nikola Benčić pri CENTAR.RAZGOVORU 6. aprila o. lj. u Hrvatskom centru u Beču, posvećen spominjanju na književnika Franju Rottera povodom 20. obljetnice njegove smrti. (16. februar 2002.).

I.

Jedan dio od nas ga uopće nije upoznao, ali on nam je ostavio poruku, da ne velim svoj testament u obliku ove zvanaredne knjige »Croatia liberata«. Koliko?, pak koliko slojev ima ljudska duša, znamo na vlastitom zagonetnom duševnom primjeru kad pokušavamo odlupiti, jedan sloj za drugim i zdvojno se pitamo: je li dojdemo do onoga što je zvana vanjskoga izgleda, vidjenoga tjelesnoga, krhke betežnosti, kot je to bio slučaj kot Francija Rottera? Da li moremo dojt do koščice, jezgre jedne duše ili nam sve ostane nekako mutno, kao da bi gledali u debeloj magli konture i siluetu človik, ki nam je pružio ruku a mi ju, morebit, nismo prihvatili dost čvrsto i nismo naslućivali veličinu i širinu jedne duše, čije tijelo je u mladi ljeti bilo MS-om odsudjeno na propast! A iza vanjšćine je ostalo nešto za vječnost, što ali vrime ne more nagristi, ušćr-

baviti, kamo ali mi moremo stupalina za stupalinom ulaziti, jer što nam običe Pavao apostol u 1. pismu Korinćanom: *Milosrdni dari su različni, ali Duh je isti.* (12, 4) i nabroji različne službe i djelovanja: mudrost, (spo)znanje, vjerovanje, liječenje, čudotvornost, prorokovanje, razlikovanje, jezike, pak razlaganje/interpretaciju, da zaključi: *Sve to djeluje jedan tr isti Duh, ki podiljuje svakomu svoje posebne dare kako hoće.* (12.11) – a to nam je veliko obećanje, dar izlaganja, prorokovanja, vidjenja, za Francija nam, da dojdemo u trag/slijed njegovih misli, jer djeluje jedan tr isti Duh u nami, u svakomu od nas!

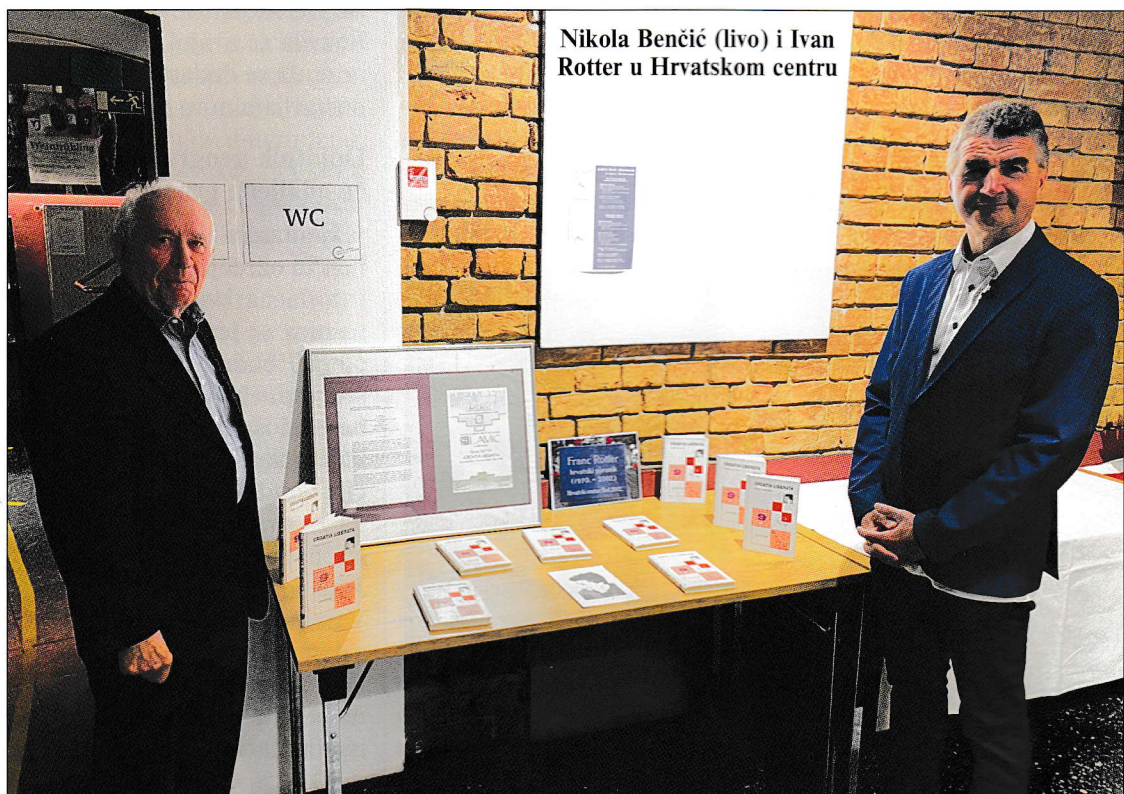
Ali morebit, da su nam te Astupaline prevelike i da ćemo se izgubiti, popiknuti u nji. Početi moram s *CROATIA*. Istina je, da je ime „Croatia“ iz sridnjega vijeka, to znači i za naš narod, ki se je selio na prijelazu iz sridnjega vijeka u novo razdoblje. Nimamo u gradišćanskohrvatskom nigdir toga pojma. Naši nikada nisu upotribljavali tu rič (jer se nisu služili latinskim jezikom). *CRO-*

Povelja DHK-a o književnoj nagradi za prvijenac »Croatia liberata« i knjiga

ATIA je u širokom smislu skupna domovina svih Hrvatov, vīla Hrvatov ka brani domovinu ognjenim mečom, ka je i iza ove na zemlji: *iz ke bijah istjeran u ovu smrt*, tragično, u punoj svisti, u bezimni vrt cimitora, sa starim Platonovim izlaganjem o stvarnosti i varljivosti/vkanjivosti „ideje“: *od sunca poznam sjenu/od mora pjenu... rođen u dalekom jednom zavičaju... I čim mu je majka pronašla ime, nazvala ga stvarnim bićem, postane „mōra Matoševa“ i spominja se podsjeća na staro...vrime.* A ko je to vrime, ki su to kraji, kade je ta zemljovid na kojega se on spominja? A sve mu se to vraća u glavi u Novom Vinodolskom kraj spomenika Mažuranićevoga.

I nastaviti se mora s *LIBERATA*, druga rič sa značenjem = sloboda, oslobodjenje (od čega) ali i oprost. Tako je to zbirka oslobodjenja i oprasćanja, zbogomdavanja u hrvatskom i nimškom jeziku, ar je knjiga dvojezična. A ta borba je ovde u jeziku: *Ja sam, ča ne znam./človik ohne Sprache, ar se boji, da je pred njim sve već rečeno ali ipak: ...od svega Ja još falim/da svačega mene još nije bilo.* I tako ga moremo stvarno sprohoditi na njegovom putovanju samomrcvarenja, zdvojnosti, na bolnom, krvavom od Uljevoga briga do groba... Zato ali tribamo diboko razumivanje jezika: Kranjčevićevoga, Matoševoga, Krležinoga, ki su prošli prik mosta na Stixu ➔

Nikola Benčić (livo) i Ivan Rotter u Hrvatskom centru

— i moramo biti jako dobro potkovanani da dojdemo u diboki, široki, beskrajni duhovni svijet našega Francija Rottera.

Kanite ga razumiti? Odrucite se vašega egoizma i slušajte vječne duhovne sfere i prirode, njegovoga šaptanja, jecanja. Je to naš zakon? — ili zvana naše mjere? Ništ novoga ne morem povidati na tom polju, jedino ono što sam već napisao u nekom tajnovitom naslučenju u knjigi »Croatia liberata«. Ako ste ljubitelji gradišćanskohrvatske književnosti, onda si to dobro pogledajte, jer mislim, imam čut, da je to vrhunac u jednom odredjenom vrimenu naše književnosti, morabit punktualno, neopaženo ili općenito naše književnosti!

II.

Antuna Gustava Matoša u hrvatskoj književnosti ubrajaju u „modernu“, ravnopravnom francuskom usmirenju (Baudelaire). Matoš je F. Rotteru bio u mnogo čemu *spiritus rector*. Tako njega moremo ubrojiti med književnike „moderne“, ne u predstavnike konkretne lirike, akoprem mu ni ta nije bila tudja. On ispije pelem svake mučne riči do dna zadnje kapljice i ne boji se prohodati do zadnjega značenja Platonove ideje, do gologa ali ispranoga sadržaja, bez da bi se vezao za suvrime nu plakativnost današnje površnosti svakidašnjega govora. To mu je ali doneslo i neprijateljstva, odbijanja, nerazumivanje, ar se njegova poema, po mojem mišljenju, ne more interpretirati, razumiti našim jezičnim fondom svakidašnjega govora.

Onda nam se postavu uz jezik, pitanja sadržaja i forme.

Po sadržaju je poema zadnjih pitanj ljudskoga života. U našoj vjerskoj literaturi postoji pojam „četiri posljednja“, a znamo da je naš Eberhard Kragel 1753. ljeta na 450 str. raspravljao o ti bitni, istovrimeno i zagonetni pitanji ljudskoga života. Franci se je zadovoljio s 123 str., zbitim, di-

bokim sadržajem, bez uputov za prosto razumivanje, za interpretaciju za nas.

Formalno pitanje je, zač je hrv. tekst stavio med nimški tekst? Je to naša jezična i povijesna sudbina, da je zadnja pjesma u prvom dijelu nimškoga teksta samo slučajno formu KRIŽA-a? i debeli kraj: *Und alles sei damit gesagt*. Je to punktum, je sve rečeno?!

Zač pjesme nimaju naslova? On sām je prepovidao dati naslove pjesmam! (17. 05. 1995.) Naslovi — veli on — samo bludu cjelovitost! Hrvatski dio jako sličan Matoševoj „Mòri“? Kako da se poziva na Kranjčevića, Krležu i zač mu neke pjesme imaju nešto od Tina Ujevića? („Svetkovina ruža“).

Pitanje, na pitanje, na ko se u našoj poeziji još nije dalo odgovora

Zač su mu neki dijeli jako slični narodnim jačkam, npr. Tancaj, tancaj, črni kos, ...Pijmo ga, pijmo ga, ...Črljeno, črljeno, ...Živilo bratinstvo..., parafraza na našu gradišćansku himnu: *Krvati smo...* i hrvatsku *...teci krvi, krv teci...* i svitu *...ti reci* i ...pak zač imamo pisano kRILATe riči sintagmu RAT, MIRoljUBIVosTI, a ovde MIRUBITI i oltar usporodjen stRatiščem, miRa čitaj Rim, velikimi slovii?

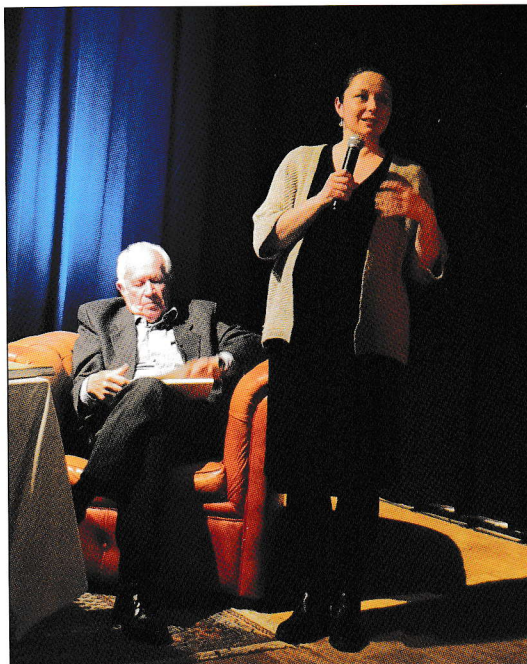
Monolog smrti, litanija nego protiv lažnoga kulta Crkve i medjugorske BDM, vjerenja čija krila se nikada ne susreću.

Sebe naziva: ježić, mali jež, kapljica na dnu, zelen kostanj, puze, mušica u ciklonu. Oponaša Ivanovo evandjelje *Na početku biše rič, ...pretkip, uzor mu je sv. Franciskuš Ne čudi se / ar čudo si ti sam.*

O NJEMU

II.

Uhrvatskoj književnosti se je već ki i temeljitije bavio njegovom poemom: Milorad Stojević, Andrea Sapunar Knežević, Mira Jurković, Branka Zaričić, ...mi ne toliko! Dodi-

Jelena Tyran predstavlja aktualno stanje u Centar-knjižnici Franjo Rotter u Beču

foto: štefan pauer

ljena mu je nagrada Društva hrvatskih književnika (DHK) »SLAVIČ« za književni prvijenac u hrvatskom jeziku (2003.).

Prikazi u: HN, PUT, HAK, BVZ, BF, HRVATSKO SLOVO, KURIER, VEČERNJAK, SLOBODNA DALMACIJA, GLAS KONCILA,...

Telegrafski iz mojega zapisnika:

① (On) *Za mene mora biti sve izvršeno, do kraja izrečeno*, — (28. 03. 1995).

② *...smrt fascinira i odredjuje*, ... na ku izgrađuje antitezu o životu.

③ *...prava rič ka drži!...* mržnja kot leglo sile, ... jezik je isto borba i sakriva u sebi smrt ...Moj rod je grob! (nasmiši se glasno). Iz groba gleda van i vidi kako farnik govori, ...Strašno ga bludi licemjerna, folišna pobožnost.

Iz mojih bilješkov naših dogovorov:

08. 03. 1995. — Danas po ispit, još nismo ni završili prvu jedinicu je Franc Rotter došao u uru i predao mi misteriozni žuti, debeli kuvert. Morao sam mu obećati, da ću stopr doma otvoriti i apsolutnu diskreciju. ...Bojim se i strašim takovih apsolutnih obećanj, one mi ulivaju u dušu neki neopisivi strah, očekivanjem i pitanjem. Što to more biti toliko tajnovito, toliko važno?, a...

17. 05. 1995. —

Još nije rekao da se more drugim kazati da djelom postoji. (...)

Nisam smio načinjati bilješke ili snimke, to nije kanio. Ja sam doma, iz spominjanja/sjećanja bilježio njegove komentare, primjedbe, čutljive jačke i duševno raspoloženje.

22. 11. 1995. —

Ne vidi skoro ništ. Čita od 5 cm daljine. Kani što prije izvršiti. Rado bi napisao svezak „ljubavne lirike“,

06. 12. 1995. (moje!) Ne

znam što mu je danas bilo. Čisto je zdvojan, kao da ne bi mogao dočekati konac. ...Čini mi se, kao da bi Cyranoa de Bergeraca (17. st.) citirao na francuskom, da tako govori u svojem monologu.

Sažetak: Jako mi se vidi, je je novo, jezgrovito, od Glavanića do danas ne postojećega u našoj književnosti. Uznemiruje me i razveseli, diboko privlači u razmišljanje, a paradoksn, suprotni sadržaji ti odmiru granice životne rijeke: smrt i ljubav do obadvih ubrovov. Na izgled mu nije ništa sveto, a ipak je sve jednosmerno, koncentrirano na bit, bitnost, na najvažnije strani života. Tu bit/bitnost zaokružuje on u kolo-bari kao grabežljiva ptica ka kruži u zraku, da na kraju zgrabi, šćukne za njim. To je i ono zastrašujuće, neobično u stilu i jeziku, človik ima dojam, da samo kruži, nužno, tiho, mirno — ali to izravno kruženje se u jednom hipcu pretvori u šumni padni let, s privučenimi, stisnutimi kreljuti, da se kratko pred žrtvom zašljafaju i čuje se samo kako se je nešto zabilo, a žrtva se je nečujno predala/predao, skoro bi mogli reći, crknulo je! pod oštirimi noktii i čvrstim zgrabom logične riči, ka se je rodila kao sinteza iz teze i antiteze. (*nastavak slijedi*)